

UDK: 811.163.42:81'373:81'24
Prethodno znanstveno priopćenje
Prihvaćen za tisak: 20. prosinca 2012.

Aida Korajac
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
aidakorajac@gmail.com

Tanja Salak
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
tanjacarapina@gmail.com

Sok od jabuke ili sok od jabuka? — gradivni genitiv imenica koje znače voće i povrće

Kada neka imenica znači materiju, ona je nebrojiva pa se gradivni genitiv koristi u jednini. Ako se pak koristi u množini, mijenja se i značenje imenice te imenica postaje brojiva i znači više vrsta istoga. To je jasno razjašnjeno u gramatičkim priručnicima. Ipak, kada je riječ o voću i povrću kao materiji, pojavljuju se i jedninski i množinski oblici u gradivnome genitivu, a množinski oblik u ovome slučaju obično ne znači više vrsta istoga. Ova problematika nije razmatrana u jezičnoj literaturi pa je, za potrebe ovoga rada, proveden upitnik na 44 izvorna govornika i 46 neizvornih govornika koji je težio otkriti zašto i kada se rabe jedninski ili množinski oblici. Na temelju upitnika provedenoga na izvornim govornicima potvrđuje se da je uporaba jedninskoga ili množinskoga oblika uvjetovana semantički, odnosno semantikom imenice koja znači kakav proizvod od voća ili povrća te semantikom glagola koji izražava stanovit odnos prema dotičnome proizvodu. Uz glagole tipa naručiti, voljeti, piti ili jesti češće se koristi jedninski oblik (npr. voljeti sladoled od banane), a uz glagole poput pripremati, kuhati i praviti češće se koristi množinski oblik (npr. praviti pitu od jabuka). Uz imenice sok, sladoled i juha češće se koristi jedninski oblik (npr. juha od mrkve, sok od višnje), a uz imenice kolač, pita i marmelada češće se koristi množinski oblik (npr. marmelada od bresaka). Također je uočeno da su imenice jači determinator nego glagoli. To se vidi na primjerima iz upitnika: kuhati juhu od brokule i pripremati sladoled od jagode. Usprkos glagolima kuhati i pripremati koji su češći s množinskim oblikom, ispitanici su se

odlučili za jedninski oblik pod utjecajem imenica juha i sladoled koje su pak češće s jedninskim oblikom. Dakle, može se zaključiti da imenice koje znače prehrambeni proizvod jače uvjetuju gramatičku kategoriju broja gradivnoga genitiva nego glagoli koji znače odnos prema imenici. Upitnik proveden na neizvornim govornicima pokazao je da neizvorni govornici češće koriste jedninske oblike gotovo bez obzira na semantičku uvjetovanost imenicom ili glagolom.

1. Uvod¹

Genitiv je padež koji znači da je kakav predmet u prostornome ili vremenskome odnosu s nekim drugim predmetom. Odnos tih dvaju predmeta može značiti udaljavanje jednoga od drugoga, pripadnost predmeta drugomu predmetu, svojstvo predmeta, dio predmeta, izuzimanje, potjecanje, uzročno-posljedičnu povezanost među predmetima ili događajima i dr. Genitiv, od svih kosih padeža, ima najšire i najopćenitije značenje (Silić, Pranjković 2007: 201). Postoje prijedložni i besprijedložni genitiv.

Ovaj se rad, analizirajući gramatičke kategorije broja, bavu prijedložnim genitivom imenica u kojemu se oblikom genitiva s prijedlogom *od* označuje tvar od koje je što načinjeno. Hrvatske gramatike taj genitiv nazivaju gradivnim genitivom (Težak, Babić 1992: 254), tvarnim genitivom ili genitivom materije (Silić, Pranjković 2007: 205), dok D. Raguž (1997: 127–128) ne nudi naziv takva genitiva, nego navodi da genitiv uz najizrazitiji genitivni prijedlog *od* može, među ostalim značenjima, značiti i građu. Takav genitiv u ovome će se radu zvati gradivnim.

Brojive i nebrojive imenice — Imenice mogu biti brojive i nebrojive. Brojive su imenice riječi poput *kamenčić*, *novac* pa se one pojavljuju u množini uz priloge kao *mnogo*, *malo*, *dosta*, primjeri su navedeni u (1). Nebrojive su imenice poput *voda*, *more*, *snijeg*. Znika (2007: 43) navodi: “Kad se ti isti prilozima uvrste uz nebrojive imenice tipa *brašno*, *pijesak*, *voda*, i to u njihovu prvotnom tvarnom značenju, stoje te imenice u genitivu jednine uz navedene priloge količine, i to stoga što su u tom značenju nebrojive.” Primjer je priloga s nebrojivom imenicom naveden u (2).

(1) Nisam imao mnogo novaca, ali ih je moj otac imao dosta.

(2) Na toj plaži ima mnogo pijeska.

Brojivost i nebrojivost višeznačnih imenica — Literatura o brojivosti napominje da je kategorija brojivosti izrazito semantička kategorija. Nebrojive imenice promjenom značenja mogu postati brojive (Znika 2007: 71).

¹Zahvaljujemo kolegici Milviji Gulešić Machata na pregledavanju rukopisa i stručnim i konstruktivnim savjetima.

Tako riječ *voda* koja je nebrojiva imenica promjenom svojega značenja može postati brojiva pa *puno voda* znači puno različitih voda (jamnička, morska, kisela i sl.). Tako u rečenici kao u (3) množina *brašna* znači različite vrste brašna (glatko, oštro i sl.), a u rečenici kao u (4) množina *snjegovi* ima uporište u činjenici da su snjegovi pali na različita mjesta ili u različito vrijeme (Barić i dr. 2005: 100).

- (3) Sva pšenična brašna nisu ista.
- (4) Snjegovi su polomili mnogo stabala.

1.1. Brojivost i gradivne imenice

Gramatički priručnici napominju da se gradivna imenica, koja je nebrojiva, upotrebljava u jedninskomu obliku. Prema tomu obično se kaže: *čaša od stakla, stol od plastike, torta od čokolade, ograda od željeza* i sl. Kada bi se upotrijebio množinski oblik spomenutih gradivnih imenica poput čokolade, to bi značilo da se misli na više vrsta istoga: *torta od čokolada* bila bi torta od bijele čokolade, tamne čokolade, čokolade s lješnjacima i sl.

Međutim, u hrvatskome se voće i povrće u gradivnome genitivu pojavljuju i u jedninskim i u množinskim oblicima. Pritom množinski oblici najčešće ne znače više vrsta istoga. Primjerice, kaže se i *sok od jabuke* i *sok od jabuka*, ali *sok od jabuka* obično ne znači sok od više vrsta jabuka (petrovka, bjeličnik, parmenka, jonagold, idared, granny smith i sl.). Riječ je o brojivim imenicama koje nemaju prvotno tvarno značenje, ali znače tvar u prijedložno-padežnoj konstrukciji s genitivom i prijedlogom *od*.

Čini se da se gradivni genitivi tvoreni od brojivih imenica čije prvotno značenje nije tvarno pojavljuju ili u jednini ili u množini prema tomu primjenjuje li se analogija s gradivnim genitivom tvorenim imenicama prvotnoga tvarnoga značenja ili ne. U jednom slučaju oblikuju se prema analogiji s gradivnim genitivom tvorenim nebrojivim imenicama prvotnoga tvarnoga značenja pa se pojavljuju u jednini, a u drugom se slučaju ne oblikuju prema toj analogiji pa se pojavljuju u množini.

Svrha je ovoga rada pronaći pravilnost u korištenju jedninskih ili množinskih oblika gradivnoga genitiva kada se tvori brojivim imenicama koje nemaju prvotno tvarno značenje kao što su voće i povrće te pokušati pronaći razloge zašto se u nekim situacijama govornici koriste jedninskim, a u drugima množinskim oblikom.

1.2. Pretpostavke

U istraživanju se krenulo od pretpostavke da je kolebanje u odabiru jedninskoga ili množinskoga oblika u gradivnome genitivu brojivih imenica koje

nemaju prvotno tvarno značenje kao što su voće i povrće semantički uvjetovano. Stoga se osim kod izvornih govornika provjeravala uporaba tih istih imenica i kod neizvornih govornika.

Prva je pretpostavka da je množinski ili jedninski oblik semantički uvjetovan glagolima, odnosno da se uz glagole *pripremati*, *kuhati*, *praviti* i sl. češće koristi množinskim oblicima jer postoji svijest da je potrebno više od jednoga komada voća ili povrća (*pripremam sok od višanja*, *pravim pitu od jabuka*), dok se uz glagole *voljeti*, *jesti*, *piti*, *naručiti* i sl. češće koristi jedninskim oblicima jer se tada govori samo o okusu, bez razmišljanja o pripremi i količini (*pijem sok od višnje*, *volim pitu od jabuke*).

Druga je pretpostavka da je množinski ili jedninski oblik semantički uvjetovan imenicama koje znače konačan proizvod (*juha*, *sok*...). Ne može se govoriti o okamenjenim izrazima, ali postoji učestalost u uporabi genitiva jednine imenica koje grade *sok*, *juhu* i *sladoled* te genitiva množine imenica koje grade *kolač*, *pitu* i *marmeladu*.

Treća je pretpostavka da će se neizvorni govornici također koristiti jedninskim ili množinskim oblicima ovisno o kontekstu, tj. da će kod njih odabir biti semantički uvjetovan kao i kod izvornih govornika.

1.3. Ispitanici

Među izvornim i neizvornim govornicima hrvatskoga jezika proveden je upitnik o upotrebi jedninskoga ili množinskoga oblika gradivnoga genitiva. Ispitana su 44 izvorna govornika hrvatskoga jezika i 46 neizvornih govornika hrvatskoga jezika.

1.3.1. Izvorni govornici

Ukupno su ispitana 44 izvorna govornika. Od njih se tražilo da navedu svoj spol, mjesto rođenja, zanimanje i narječje koje je znatno utjecalo na njihov jezik. Među izvornim govornicima bilo je 34 ispitanika ženskoga spola i 10 muškoga spola. Među ispitanicima je bilo 18 profesora hrvatskoga jezika, a 26 ostalih zanimanja. Ukupno 23 ispitanika rođena su u Zagrebu, jedan je rođen u Sloveniji, a ostali su rođeni u gradovima diljem Hrvatske. Prema narječjima, koja su utjecala na njihov jezik, ispitana su 34 štokavca, 6 kajkavaca i 4 čakavca. Dakle, iz danih osobnih podataka može se zaključiti da je većina ispitanika ženskoga spola, većinom su štokavci i rođeni u Zagrebu.

1.3.2. Neizvorni govornici

Ukupno je ispitano 46 neizvornih govornika. Ispitani su govornici kojima je hrvatski ini jezik, ali su njime već dobro ovladali pa su mogli razumjeti što se od njih upitnikom traži. Oni su rješavali isti upitnik kao i neizvorni govornici,

no traženi su drugačiji podatci nego kod izvornih govornika: spol, zemlja i stupanj poznavanja hrvatskoga. I među neizvornim govornicima prevladava ženski spol — ispitano je 28 žena i 18 muškaraca. Ispitanici su bili iz 19 različitih zemalja: 10 iz Poljske, 5 iz Mađarske, po 4 iz Argentine i Austrije, po 3 iz Kanade i Njemačke, po 2 iz Rusije, SAD-a, Bugarske, Francuske, po 1 iz Kosova, Makedonije, Italije, Velike Britanije, Finske, Švicarske, Kine, Belgije i Španjolske.

Svi su bili polaznici najviših stupnjeva tečaja hrvatskoga jezika na *Croaticum* — centru za hrvatski kao drugi i strani jezik u ljetnome semestru akademske godine 2011/12. Dvadeset dvoje ispitanika pohađalo je 2B stupanj, tj. viši srednji stupanj (prema ZEROJ-u B2), 14 ispitanika pohađalo je 3A stupanj, tj. niži napredni stupanj (prema ZEROJ-u B2+), a 10 ispitanika pohađalo je 3B stupanj, tj. viši napredni stupanj (prema ZEROJ-u C1).

1.4. Upitnik

Istraživanje je provedeno upitnikom osmišljenim u obliku kratkoga teksta s fotografijama gradivnih imenica koje označavaju voće (jagode, jabuke, banane, višnje, breskve, kruške, smokve, šljive) i povrće (mrkva, rajčice, cikla, brokule). Odabrane imenice znače građu nekoga jela ili pića. U rečenicama se nalaze glagoli s objektima. Četiri glagola označavaju pripremanje hrane i pića: *kuhati, praviti, pripremati, pripremiti*, a druga četiri glagola označavaju odnos prema hrani i piću ili nabavljanje hrane i pića *voljeti, piti, kupiti, naručiti*. Predmet radnje bile su imenice *sok, juha, sladoled, marmelada, pita, kolač, torta*.

Ispitanici su vođeni prijedlogom *od* trebali dati morfološki oblik koji će odgovarati genitivu jednine ili množine, kao u (5) pišući gradivni genitiv na praznu liniju. Navedeno je 20 praznih linija na kojima se treba upisati 20 gradivnih genitiva. U upitnik su uvrštena dva gradivna genitiva koja se ne tvore leksemima koji znače voće ili povrće. Jedan je kamen (*kuća od kamena*) koji ima jednak genitivni oblik u jednini i množini, iako postoji zbirna imenica *kamenje* koja znači množinu, ali je gramatički jednina. Drugi je *čokolada*, za nju se pretpostavilo da će svi ispitanici odabrati jedninski oblik.

- (5) Baka bi voljela da češće pijem sok od _____ (fotografija soka od cikle/cikli).

U osmišljavanju upitnika željelo se izbjeći da ispitanik promišlja o korištenju jednine ili množine, tj. da promišlja što je “ispravnije”. Stoga se nisu odabrali zadatci koji zahtijevaju zaokruživanje “točnoga” odgovora ili upisivanje genitiva na praznu liniju od ponuđenih nominativa jednine ili množine u zagradi.

Takvi bi tipovi zadataka ispitaniku mogli sugerirati odabir jedninskoga ili množinskoga oblika i time odgovori možda ne bi bili spontani i vjerodostojni. Fotografije ne sugeriraju u tolikoj mjeri jedninski ili množinski oblik pa ispitanik nesvjesno odabire odgovor koji mu se čini prirodnijim. Iz istoga je razloga upitnik oblikovan kao povezan tekst, a ne kao niz rečenica, kako bi ispitanici pratili tekst i upitnik rješavali brže i spontanije.

Upitnik za izvorne govornike sastoji se od dvaju dijelova: podataka o ispitanicima (spol, zanimanje, rodni grad i narječje) te od teksta u koji treba upisivati genitive. Anketa za neizvorne govornike sastoji se također od dvaju dijelova, a od upitnika za izvorne govornike razlikuje se samo u prvome dijelu koji se odnosi na osobne podatke ispitanika (spol, stupanj na Croaticumu — centru za hrvatski kao drugi i strani jezik, zemlja porijekla).

2. Rezultati istraživanja

U istraživanju je pozornost usmjerena na odabrani, jedninski ili množinski, oblik. Ne razmatra se upotreba različitih oblika genitiva množine (*marmelada od bresaka/breskvi*) ili različitih leksema (*sok od paradajza, juha od karfiola*) jer to u ovom istraživanju nije bilo važno za dobivanje traženih podataka.

Budući da su rezultati dobiveni upitnikom provedenim među izvornim govornicima i rezultati dobiveni upitnikom provedenim među neizvornim govornicima vrlo različiti, potrebno je izvući zaključke odvojeno. U ovome dijelu odvojeno se komentiraju rezultati upitnika provedenoga na izvornim i neizvornim govornicima.

2.1. Izvorni govornici

Svi su izvorni govornici naveli izraz *kuća od kamena*, a koristili su se jedninskim oblikom kod gradivnoga genitiva koji se ne tvori leksemima koji znače voće ili povrće: *torta od čokolade (praviti tortu od čokolade)*. Nije bilo kolebanja u pet situacija: svi su ispitanici napisali *kuhati juhu od mrkve, voljeti sok od mrkve, piti sok od cikle, naručiti sok od jabuke i kuhati juhu od brokule*.

Glavnina ispitanika, od 39 do 43 (od 90% do 97,8%), odabrala je jedninu u primjerima *piti sok od rajčice, voljeti sladoled od banane*, a množinu uz primjere: *kupiti marmeladu od šljiva, praviti pitu od jabuka, praviti kolač od jagoda*. Drugačije je odabralo 5 ili manje od 5 ispitanika (od 2,2% do 10%).

Većinom je množinu odabralo od 31 do 36 ispitanika (od 70,5% do 81,8%) u primjerima uz sintagmu *pripremati marmeladu: pripremati marmeladu od bresaka, krušaka, smokava*. No jedninski je oblik odabralo od 8

do 13 ispitanika (od 18,1% do 29,5%): *pripremati marmeladu od breskve, kruške, smokve*.

Najveća su kolebanja u preostalim primjerima: 25 ispitanika (56,8%) izabralo je jedninu uz *voljeti sok od višnje*, a 19 ispitanika (43,2%) izabralo je množinu: *voljeti sok od višanja*; 18 ispitanika (40,9%) odlučilo se za jedninu uz *pripremiti sok od jagode*, a 26 (59,1%) za množinu: *pripremiti sok od jagoda*; 29 ispitanika (65,9%) odlučilo se za jedninu u *pripremiti sok od jabuke* i množinu u *pripremati sladoled od jagoda*, dok je trećina 15 (34,1%) odabrala obratno: množinu uz *pripremati sladoled od jagoda* i jedninu uz *pripremiti sok od jabuke*.

2.1.1. Semantička uvjetovanost glagolima

Pretpostavka da će na jedninski ili množinski oblik gradivnoga genitiva utjecati glagol, tj. značenje glagola, potvrdila se donekle. Tablica 1 prikazuje broj i udio jedninskih i množinskih oblika uz glagole *piti*, *naručiti*, *kupiti* i *voljeti*, a tablica 2 uz glagole *kuhati*, *praviti*, *pripremiti* i njegov nesvršeni parnjak *pripremati*.

Glagol	JEDNINA	Broj	%	MNOŽINA	Broj	%
naručiti	sok od jabuke	44	100%	sok od jabuka	0	0%
piti	sok od cikle	44	100%	sok od cikli	0	0%
piti	sok od rajčice	42	95%	sok od rajčica	2	5%
voljeti	sok od mrkve	44	100%	sok od mrkvi	0	0%
voljeti	sladoled od banane	39	89%	sladoled od banana	16	11%
voljeti	sok od višnje	25	57%	sok od višanja	19	43%
kupiti	marmeladu od breskve	15	33%	marmeladu od bresaka	29	67%
kupiti	marmeladu od šljive	3	7%	marmeladu od šljiva	41	93%

Tablica 1. Korištenje genitiva uz glagole *piti*, *naručiti*, *kupiti* i *voljeti* izraženo u postotcima.

Uz glagol *naručiti* jedninu je odabralo 100% ispitanika, uz glagol *piti* jedninu je odabralo 100% (*sok od cikle*) i 95% (*sok od rajčice*) ispitanika. Uz glagol *voljeti* rezultati su različiti. Iako je u svim slučajevima većina ispitanika odabrala jedninu, raspon je od 100% (*sok od mrkve*) preko 89% (*sladoled od banane*) do tek nešto više od polovice — 57% (*sok od višnje*). To pokazuje da odabir ne ovisi samo o glagolu.

Međutim, umjesto očekivane jednine, uz glagol *kupiti* nesumnjivo preteže množina — uz objekt *marmeladu od bresaka* množinu je odabralo 67% ispitanika, a uz *marmeladu od šljiva* čak 93% ispitanika, što znači da je jedninu odabralo 33% (*od breskve*) ili samo 7% ispitanika (*od šljive*).

Glagol	JEDNINA	Broj	%	MNOŽINA	Broj	%
kuhati	juhu od mrkve	44	100%	juhu od mrkava	0	0%
kuhati	juhu od brokule	44	100%	juhu od brokula	0	0%
pripremiti	sok od jabuke	29	67%	sok od jabuka	15	33%
pripremiti	sok od jagode	18	41%	sok od jagoda	26	59%
pripremati	sladoled od jagode	29	67%	sladoled od jagoda	15	33%
pripremati	marmeladu od breskve	13	30%	marmeladu od bresaka	31	70%
pripremati	marmeladu od kruške	11	25%	marmeladu od krušaka	33	75%
pripremati	marmeladu od smokve	8	18%	marmeladu od smokava	36	82%
praviti	pitu od jabuke	3	7%	pitu od jabuka	31	93%
praviti	kolač od jagode	1	2%	kolač od jagoda	33	98%

Tablica 2. Genitiv uz glagole *kuhati*, *praviti*, *pripremati* i *pripremiti* izraženo u postotcima

Uz glagol *kuhati* 100% izvornih govornika odabralo je jedninu: *juhu od mrkve* i *juhu od brokule*. Međutim, uz glagol *praviti* više od 90% ispitanika odabralo je množinu: *pitu od jabuka* 93%, a *kolač od jagoda* 98%.

Uz glagole *pripremiti* i *pripremati* pojavljuju se oba broja: u četiri pretežu množinski, ali u dva primjera i jedninski. Uz glagol *pripremiti* većina ispitanika (67%) odabrala je jedninu u sintagmi *sok od jabuke*, a množinu u sintagmi *sok od jagoda* (59%). Uz glagol *pripremati* dvije trećine ispitanika odabralo je jedninu uz *sladoled od jagode* (67%), ali u ostala tri slučaja množinu: *marmeladu od bresaka* (70%), *marmeladu od krušaka* (75%) i *marmeladu od smokava* (82%). K tomu ni jednu od navedenih sintagmi nisu svi ispitanici proizveli samo u množini.

Kao što se vidi iz obiju tablica, glagoli se različito ponašaju. Uz glagol *kuhati* 100% ispitanika odabire jedninu. Više od 90% ispitanika uz glagol *piti* odabire jedninu (95% i 100%), a uz glagol *praviti* množinu odabire 93% i 98%. Uz ostale glagole ispitanici različito odabiru, što pokazuje da odabir broja nije uvjetovan (samo) glagolom. Uz glagol *voljeti* postotak jednine ima raspon od 57% do 100%, dok kod glagola *pripremiti* i *pripremati* kao većinske se pojavljuju nadopune u oba broja, *pripremiti* u množini 59%, u jednini 67%, *pripremati* u množini 70%, 75% i 82%, a u jednini 67%. Uz glagol *kupiti* raspon je od 67% do 93%. Dakle, prvu pretpostavku o semantičkoj uvjetovanosti glagolima glagoli nisu potvrdili. Prema odabranim primjerima moglo bi se reći da postoji sklonost da uz glagole *naručiti*, *kuhati*, *piti* i *voljeti* izvorni govornici većinom biraju jedninu, uz glagole *praviti* i *kupiti* množinu, a kod glagola *pripremiti* i *pripremati* i jedninske i množinske oblike.

Primjeri gdje su imenske sintagme jednake, a glagoli različiti, pokazali su različit odabir, kao što je navedeno u tablici 3. Oni bi mogli potvrdivati pretpostavku o semantičkoj uvjetovanosti glagolom, no u pitanju su samo dvije sintagme.

Glagol	JEDNINA	Broj	%	MNOŽINA	Broj	%
naručiti	sok od jabuke	44	100%	sok od jabuka	0	0%
pripremiti	sok od jabuke	29	67%	sok od jabuka	15	33%
kupiti	marmeladu od breskve	15	33%	marmeladu od bresaka	29	67%
pripremati	marmeladu od breskve	13	30%	marmeladu od bresaka	31	70%

Tablica 3. Genitiv u istim sintagmama s različitim glagolima

Može se zaključiti da se pretpostavka o semantičkoj uvjetovanosti glagolom pokazala donekle utemeljenom kod nekih glagola i da bi trebalo stavljati iste objekte s istim voćem i povrćem u većemu broju uz različite glagole kako bi se točno vidjelo kakva je uloga glagola.

2.1.2. Semantička uvjetovanost imenicom

Tablica 4 u postotcima prikazuje korištenje jedninskih i množinskih oblika uz imenice *sok*, *juha* i *sladoled*, a tablica 5 uz imenice *kolač*, *marmelada* i *pita*.

Glagol	Imenica	JEDNINA	Broj	%	MNOŽINA	Broj	%
kuhati	juhu	od brokule	44	100%	od brokula	0	0%
kuhati	juhu	od mrkve	44	100%	od mrkava	0	0%
voljeti	sladoled	od banane	39	89%	od banana	5	11%
pripremati	sladoled	od jagode	29	66%	od jagoda	15	33%
pripremiti	sok	od jagode	18	41%	od jagoda	26	59%
naručiti	sok	od jabuke	44	100%	od jabuka	0	0%
pripremiti	sok	od jabuke	29	67%	od jabuka	15	33%
piti	sok	od rajčice	42	95%	od rajčica	2	5%
piti	sok	od cikle	44	100%	od cikli	0	0%
voljeti	sok	od mrkve	44	100%	od mrkvi	0	0%
voljeti	sok	od višnje	25	57%	od višanja	19	43%

Tablica 4. Korištenje genitiva uz imenice *sok*, *sladoled* i *juha* izraženo u postotcima

Uz lekseme *sok*, *juha* i *sladoled* češće se koristi jedninskim oblikom (kao okus sladoleda, juhe ili soka) bez obzira na glagol, s jednom iznimkom: (*pripremiti*) *sok od jagoda*, gdje se jagode većinom pojavljuju u množini. Kolokacija je dvostruko zanimljiva jer se pojavila u sljedećoj rečenici iz upitnika navedenoj u (6).

- (6) A ja baki znam pripremiti sok od _____ (slika soka od jagode/jagoda)
i sok od _____ (slika soka od jabuke/jabuka).

Ispitanici su se kolebali pa 26 ispitanika piše *pripremiti sok od jagoda*, dok odmah poslije 29 ispitanika piše *pripremiti sok od jabuke*. Ovaj primjer može se tumačiti time da ispitanici nisu osvijestili određeni sustav kada rabiti jedninu ili množinu jer u identičnoj situaciji, u istoj rečenici, daju različita rješenja. Može se pretpostaviti da je ovdje kolokacija *sok od jabuke* bliska okamenjenom izrazu što je uvjetovano čestoćom korištenja ovoga izraza, dok *sok od jagode* nije česta kolokacija (jer se sok od jagode ne pije tako često kao sok od jabuke) pa se izraz nije okamenio. No moguće je i da su na to utjecale i fotografije jer su prikazane dvije cijele jagode i jedna poluzakrivena jabuka pa bi trebalo ponoviti ispitivanje drugačijom fotografijom. Iako je očito da fotografije nisu utjecale u svim slučajevima jer je npr. na obje fotografije s mrkvama više od jedne mrkve, a svi su ispitanici u izrazu *od mrkve* odabrali jedninu, moguće je da su neke ipak utjecale na izvorne govornike brojem prikazanoga voća ili povrća.

Glagol	Imenica	JEDNINA	Broj	%	MNOŽINA	Broj	%
praviti	kolač	od jagode	1	2%	od jagoda	43	98%
praviti	pitu	od jabuke	3	6%	od jabuka	41	94%
kupiti	marmeladu	od šljive	3	6%	od šljiva	41	94%
kupiti	marmeladu	od breskve	15	33%	od bresaka	29	67%
pripremati	marmeladu	od smokve	8	18%	od smokava	36	82%
pripremati	marmeladu	od kruške	11	25%	od krušaka	33	75%
pripremati	marmeladu	od breskve	13	30%	od bresaka	31	70%

Tablica 5. Korištenje genitiva uz imenice *kolač*, *pita* i *marmelada* izraženo u postotcima.

Množinski se oblik upotrebljava uz lekseme *kolač* i *pita*. Uz leksem *marmelada*, kao što se vidi u tablici 5, pojavljuju se pretežno prijedložni izrazi s množinskim oblicima bez obzira na glagol.

Kao što pokazuju obje tablice, čini se da su primjeri osim jednoga (*pripremiti sok od jagoda*) potvrdili navedenu drugu pretpostavku o semantičkoj uvjetovanosti imenicama. Zašto leksemi *sok*, *sladoled* i *juha* imaju uglavnom jedninske oblike u genitivu, a leksemi *marmelada*, *kolač* i *pita* množinske? Razlika je među njima stanje: tekuće ili kruto. Sladoled, juha i sok mjere se u litrama, a kolači, pite i marmelade u kilogramima. Čini se da je riječ o predodžbi proizvoda kao amorfnе, nerazlučene cjeline ili o predodžbi proizvoda kao cjeline s dijelovima koji se mogu razlučiti. Ako je jabuka prerađena u tekućinu, više-manje gubi se svijest o jabuci u prvotnome obliku, a time i o količini. Ali ako je jabuka narezana ili naribana, svijest o prvotnome obliku čini se ostaje pa time i svijest o količini.

Treba napomenuti da je u primjerima gdje su i glagol i objekt jednaki udio množine različit, što se također vidi u tablici 5. U rečenicama gdje se pojavljuje *kupiti marmeladu* uz izraz *od šljiva* množinu je odabralo čak

94% ispitanika, a uz izraz *od bresaka* 67%. U rečenicama gdje se pojavljuje *pripremati marmeladu* različito se voće pojavljuje u množini u različitim postotcima (*od smokava* 82%, *od krušaka* 75%, *od bresaka* 70%). To bi moglo značiti da i vrsta voća može igrati ulogu u odabiru jednine ili množine. Međutim, tablica 6. u kojoj su navedene jednake vrste voća uz različite objekte ipak pokazuje razlike u broju ispitanika koji odabiru množinu; tekućina *sok* ima uočljivo manji udio množine nego kruti proizvodi *kolač* i *pita* (*pripremiti sok od jagoda* 59% i *pripremiti sok od jabuka* 33%, za razliku od *praviti kolač od jagoda* 98% i *praviti pitu od jabuka* 94%). Poteškoća je ipak i u tome što glagoli nisu sasvim jednaki pa nije sigurno kako na to utječu glagoli. Stoga bi u budućim istraživanjima trebalo provjeriti kakva je točno uloga imenica uz iste glagole i isto voće ili povrće.

Glagol	Imenica	JEDNINA	Broj	%	MNOŽINA	Broj	%
pripremiti	sok	od jagode	18	41%	od jagoda	26	59%
pripremati	sladoled	od jagode	29	66%	od jagoda	15	33%
praviti	kolač	od jagode	1	2%	od jagoda	43	98%
pripremiti	sok	od jabuke	29	67%	od jabuka	15	33%
praviti	pitu	od jabuke	3	6%	od jabuka	41	94%

Tablica 6. Korištenje genitiva uz različite imenice i jednaki gradivni genitiv.

2.1.3. Zaključno o izvornim govornicima

Tablica 7 pokazuje odabir jednine ili množine u pojedinim rečenicama izvornih govornika. Rješenja su poredana od onih gdje je najviše ispitanika odabralo jedninu do onih gdje ih je najmanje odabralo jedninu. Glagoli koji se odnose na pripremu hrane ili pića označeni su na početku retka velikim slovom A, ostali velikim slovom B. Malim slovom iza njih navedeno je tekuće (*t*) ili kruto stanje pripravka (*k*, pri čemu je *ks* kremast proizvod koji se može rastopiti u tekućinu, a *kn* namaz).

Kao što se vidi, ovo je istraživanje pokazalo da postoji sklonost da se uz tekuće predmete radnje rabi jednina imenica koje označavaju voće i povrće, što uključuje i kremaste poput sladoleda koje se tope i pretvaraju u tekućinu, a uz kruće kao namaz ili krute kao kolač množina. U znatno manjemu stupnju postoji i sklonost da se uz glagole koji označavaju pripremu hrane ili pića pojavljuje množina, a uz ostale jednina — glagoli *kuhati* i *kupiti* uopće ne potvrđuju tu tvrdnju, a glagoli *pripremati* i *pripremiti* u dva primjera ne potvrđuju tu tvrdnju.

Moglo bi se zaključiti da je značenje imenica jači determinator od značenja glagola jer su rezultati u svim primjerima, osim u jednom, pokazali predviđenu raspodjelu u odnosu na semantičku uvjetovanost imenicom. Međutim, nije jednostavno utvrditi kakav je međuodnos imenica i glagola. Pri-

mjerice, množinski se oblici pojavljuju uz riječ *marmelada* u svim primjerima u rasponu od 67% do 94%, pri čemu su ovi krajnji postotci uz glagol *kupiti*, a raspon od 70% do 82% uz glagol *pripremati*.

			JEDNINA	Broj	%	MNOŽINA	Broj	%
A t	kuhati	juhu	od mrkve	44	100%	od mrkava/mrkvi	–	–
B t	voljeti	sok	od mrkve	44	100%	od mrkava/mrkvi	–	–
B t	piti	sok	od cikle	44	100%	od cikala/cikli	–	–
B t	naručiti	sok	od jabuke	44	100%	od jabuka	–	–
A t	kuhati	juhu	od brokule	44	100%	od brokula	–	–
B t	piti	sok	od rajčice	42	95%	od rajčica	2	5%
B ks	voljeti	sladoled	od banane	39	89%	od banana	5	11%
A t	pripremati	sok	od jabuke	29	67%	od jabuka	15	33%
A ks	pripremati	sladoled	od jagode	29	67%	od jagoda	15	33%
B t	voljeti	sok	od višnje	25	57%	od višanja	19	43%
A t	pripremati	sok	od jagode	18	41%	od jagoda	26	59%
B kn	kupiti	marmeladu	od breskve	15	33%	od bresaka	29	67%
A kn	pripremati	marmeladu	od breskve	13	30%	od bresaka	31	70%
A kn	pripremati	marmeladu	od kruške	11	25%	od krušaka	33	75%
A kn	pripremati	marmeladu	od smokve	8	18%	od smokava	36	82%
B kn	kupiti	marmeladu	od šljive	3	6%	od šljiva	41	94%
A k	praviti	pitu	od jabuke	3	6%	od jabuka	41	94%
A k	praviti	kolač	od jagode	1	2%	od jagoda	43	98%

Tablica 7. Odabir jednine ili množine izvornih i inojezičnih govornika

Pokazalo se i da bi sama vrsta voća ili povrća mogla igrati ulogu u odabiru. Kad su i glagol i objekt jednaki, prijedložne sintagme pokazuju različit postotak. Uz *kupiti marmeladu* množinski oblik *od šljiva* odabralo je 94% ispitanika, a množinski oblik *od bresaka* 67% ispitanika. Uz *pripremati marmeladu* množinski oblik *od smokava* odabralo je 82% ispitanika, *od krušaka* 75%, a *od bresaka* 70% ispitanika. Utječe li različita vrsta voća i povrća na odabir i kako trebalo bi provjeriti posebnim istraživanjem.

2.2. Neizvorni govornici

Rezultati dobiveni ispitivanjem neizvornih govornika bitno se razlikuju od rezultata dobivenih ispitivanjem izvornih govornika, kao što se vidi u tablici 8, gdje su navedene samo brojke, bez postotaka. Izvorni i neizvorni govornici slažu se samo u jednom primjeru: *praviti tortu od čokolade* (pri čemu je samo 1 ispitanik neizvorni govornik izabrao množinski oblik). U primjeru s *kamenom* 36 (78,26%) ispitanika napisalo je *kuća od kamena*, a 10 (21,64%) napisalo je zbirnu imenicu: *kuća od kamenja* koja je jedninskoga oblika, ali označuje zbirni denotat, odnosno leksičku množinu.

Dio neizvornih govornika koristio se množinskim oblicima u primjerima *juha od brokula*, *juha od mrkava/mrkvi*, *sok od cikala/cikli*, *sok od mrkava/mrkvi* te *naručiti sok od jabuke* u kojima su se izvorni govornici

stopostotno koristili jedninskim oblikom. K tomu ih je u primjerima *sok od rajčica* i *sladoled od banana* nešto više odabralo množinu nego izvorni govornici. U svim su se ostalim primjerima neizvorni govornici znatno češće koristili jedninskim oblicima, u rasponu od 30 do 38 ispitanika (65% do 83%) što znači od dvije trećine do pet šestina, a prosječno se od trećine do šestine neizvornih govornika služilo množinskim oblicima (raspon od 8 do 16 ispitanika, tj. od 17% do 35%). Moguće je da su neizvorni govornici izgradili jezični osjećaj da se gradivnim genitivom koristi u jednini ili bolje vladaju jedninom. Iako se nisu koristili množinskim oblicima u tolikoj mjeri kao izvorni govornici, neizvorni su govornici ponudili neke nove izraze koje katkad nisu točni, a katkad su mogući, ali ih izvorni govornici najčešće ne upotrebljavaju (*cikala*, *mrkava* u G mn.). Neka su rješenja ishod poteškoća neizvornih govornika u proizvodnji genitiva množine: *sok od višnja*, *marmelada od breskava*, *sok od cikla*, *juha od mrkva* i *merkva* i sl.).

			jedinina	Ispitanici		množina	Ispitanici	
				izvorni	INI		izvorni	INI
A t	kuhati	juhu	od mrkve	44	33	od mrkava/mrkvi	–	10 ***
B t	voljeti	sok	od mrkve	44	35	od mrkava/mrkvi	–	10 *
B t	piti	sok	od cikle	44	32	od cikala/cikli	–	13 *
B t	naručiti	sok	od jabuke	44	34	od jabuka	–	11 *
A t	kuhati	juhu	od brokule	44	29	od brokula	–	17
B t	piti	sok	od rajčice	42	37	od rajčica	2	9
B ks	voljeti	sladoled	od banane	39	38	od banana	5	7 *
A t	pripremiti	sok	od jabuke	29	38	od jabuka	15	8
A ks	pripremiti	sladoled	od jagode	29	37	od jagoda	15	9
B t	voljeti	sok	od višnje	25	36	od višanja	19	9 *
A t	pripremiti	sok	od jagode	18	33	od jagoda	26	12 *
B kn	kupiti	marmeladu	od breskve	15	35	od bresaka	29	10 *
A kn	pripremiti	marmeladu	od breskve	13	33	od bresaka	31	13
A kn	pripremiti	marmeladu	od kruške	11	33	od krušaka	33	12 *
A kn	pripremiti	marmeladu	od smokve	8	30	od smokava	36	16
B kn	kupiti	marmeladu	od šljive	3	34	od šljiva	41	12
A k	praviti	pitu	od jabuke	3	30	od jabuka	41	15 *
A k	praviti	kolač	od jagode	1	30	od jagoda	43	14 **

Tablica 8. Odabir jednine ili množine izvornih i inojezičnih govornika²

Rezultati provedeni na neizvornim govornicima nisu potvrdili treću hipotezu da će proizvoditi jedninu ili množinu leksema koji znače građu ovisno o kontekstu, tj. ovisno o glagolima koji određuju odnos prema imenicama koje znače građu ili o semantici samih imenica. Iako su vidljiva kolebanja, preteže uporaba jedninskoga oblika. Uočeno je da su se ispitanici višega srednjega stupnja (2B, odnosno B2 prema ZEROJ-u) češće koristili jedninskim oblicima,

²Tri zvjezdice (***) označavaju da su izostavljena tri irelevantna odgovora (*kuhati juhu od ulja*, *kuhati juhu od graha*). Jedna zvjezdica (*) stavljena je u slučajevima kada jedan ispitanik nije ispunio polje. Dvije zvjezdice (**) stavljene su kad su izostavljena dva irelevantna odgovora (*praviti kolač od oraha*, *praviti kolač od vrhnja*).

u nekoliko slučajeva i u cijelomu upitniku. Ispitanici naprednih stupnjeva više su se kolebali. To se može pripisati boljem poznavanju jezika, a možda i učestalijim komuniciranjem na hrvatskome jeziku te češćim kontaktima s izvornim govornicima hrvatskoga jezika.

3. Zaključak

Izvorni govornici hrvatskoga koji proizvode gradivne genitive s imenicama koje znače voće i povrće služe se jedninom ili množinom tih imenica ovisno o semantici. U određenim su situacijama čini se svjesni količine potrebne za proizvodnju ili pripremu nečega pa se koriste množinskim oblicima riječi za voćke koje su u prvotnomu značenju brojive imenice. Tada nije riječ o više vrsta voćaka, nego o više jedinica. Kada se imenice koje znače voće i povrće pojavljuju u genitivu jednine, čini se da govornik ne razmišlja o voću ili povrću kao sastojku, tj. količini potrebnoj za proizvodnju čega, već razmišlja o voću i povrću kao okusu.

Neizvorni govornici razlikuju se u odabiru jednine i množine. Dio se neizvornih govornika koristio množinskim oblicima i u nekim primjerima u kojima su se izvorni govornici koristili jedninskim oblikom. Kod neizvornih govornika preteže uporaba jedninskoga oblika u svim ispitanim slučajevima, i to češće kod ispitanika niže razine jezičnoga znanja. Govornici viših ispitanih stupnjeva više su se kolebali.

Rad je otvorio i nekoliko problema kojima bi se trebalo posvetiti u budućim istraživanjima. Među ostalim trebalo bi provjeriti kakva je točno uloga glagola odabirom većega primjera istih objekata i istih imenica koje označavaju voće i povrće uz različite glagole. Isto bi tako trebalo provjeriti kakva je točno uloga imenica odabirom većega broja primjera uz iste glagole i iste imenice koje označavaju pojedino voće i povrće, a različite objekte. Trebalo bi provjeriti i igraju li u tome ulogu i same fotografije, odnosno broj prikazanih komada voća i povrća na njima. Budući da u nekoliko slučajeva uz isti glagol i objekt nije isti broj ispitanika odabrao jedninski i množinski oblik, trebalo bi na većemu broju ispitanika provjeriti igra li u odabiru ulogu i sama vrsta voća ili povrća, njegova veličina, prosječan broj od kojega se radi pojedino jelo ili piće i slično.

4. Literatura

- Badurina, L., Marković, I., Mićanović, K. (2008) *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Matica hrvatska.
Barić, E. i dr. (2005⁴) *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
Barić, E. i dr. (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

- Raguž, D., (1992) *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić, J., Pranjković, I. (2007²) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Silobričić, V. (1998⁴) *Kako sastaviti, objaviti i ocijeniti znanstveno djelo*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Šarić, Lj. (2002) *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Težak, S., Babić, S. (1992, 7. izmijenjeno i dopunjeno izdanje) *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Zagreb: Školska knjiga.
- Znika, M. (1992) Određenost i brojivost, u: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Zagreb.
- Znika, M. (2002) *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Znika, M. (2007) Pokazatelji brojivosti, u: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 33*, Zagreb.

The juice made of apple or apples — Croatian substance genitive of fruit and vegetable nouns denoting a substance

Croatian grammars state that substance genitive is used in singular as a noun that denotes a substance is uncountable. If such a noun is used in plural, its meaning changes — the noun becomes countable and denotes several different sorts of one thing. However, neither Croatian grammars nor other literature speak about sentence structures when fruits and vegetables are a substance, as both singular and plural forms are appearing in substance genitive, and in this case the plural form doesn't denote different sorts of one thing. It is hypothesized that native speakers confirm use of singular or plural form is semantically determined, mostly by the noun that means fruit or vegetable product, or by the verb which means relation to a certain product. For the purposes of this paper questionnaire has been conducted among 44 Croatian native speakers and 46 Croatian non-native speakers. The results among native speakers show that with verbs like naručiti to order, voljeti to like, jesti to eat, piti to drink the singular form is used more often (eg. to like ice-cream made out of banana), while with the verbs like pripremiti or pripremati to prepare, kuhati to cook and praviti to make, the plural form is used more often (eg. to make pie out of apples). With the nouns sladoled ice-cream, sok juice and juha soup singular form is used more often (soup made out of carrot, juice made out of cherry), while with the nouns kolač cake, pita pie and marmelada marmalade the plural form is used more often (marmalade out of peaches). The nouns seem to be stronger determinator than the verbs, as could be seen in examples kuhati juhu od brokolija to cook a soup out of brocolli and praviti sladoled od banana to prepare an

ice-cream out of banana. Although verbs praviti to prepare and kuhati to cook usually determine plural forms, subjects use singular form more often because nouns juha the soup and sladoled the ice-cream usually determine singular. It seems that for native speakers the nouns which denote food product are more stronger determinator of the plural or singular form in substance genitive than the verbs which denote relation to a food product. Non-native speakers did not show such big difference in deciding between singular and plural as native speakers, most of them tend to use singular forms regardless of semantic determinators like nouns or verbs.

Key words: substance genitiv, fruit, vegetable, countability, semantic determination

Ključne riječi: gradivni genitiv, voće, povrće, brojivost, semantička uvjetovanost